

Петар АНЂЕЛКОВИЋ *

Филозофски факултет Приштина - Косовска Митровица

ЕКОНОМСКИ НЕОКОЛОНИЈАЛИЗАМ – СЈАЈ И БЕДА ПРАВА¹

Апстракт: Италијански мислилац Никола Макијавели је и пре него што је капитализам закорачио на светску сцену промовисао два принципа на којима се овај систем и дан данас заснива а то су: „циљ оправдава средство“ и „када си у лошем друштву не исплати се бити добар“. Савремени капиталистички тоталитаризам „капитализам катастрофе“, „либерални фашизам“ (Ц. Гилдберг) заснива се на деструктивном ниҳилизму, и представља само нови вид колонијализма „колонијализам са људским ликом“. **Без обзира што се формално позива и куне у демократију, људска права он представља категорију која је у потпуности супротна демократији – обрнути тоталитаризам (Ворен) и обесмешљује свако право. У лажном сјају које спектаклом промовише, традиционалне вредности су урушене, подвргнуте подсмеху и сведене на профит. Неолиберализам-неоколонијализам је систем где је профит изнад човека (Ноам Чомски) јер је створио услове за деструкцију „претумбавањем и претумачењем истине“ (Серафим Роуз). Неприкосновена владавина ових принципа доводи до тога да се човек излаже најгорем понижавању и да чини најгоре злочине да би стекао новац и друштвену афирмацију. Није то више „бекство од слободе“ како је тврдио Фром, већ је бекство од одговорности за уништавање живота . Шта је са правом у систему диогованог хаоса? Које оно служи? Новој аристократији „аристократији банкара“ или обезличеној маси чија је индивидуална егзистенција обојена неизвесношћу и страхом од незапослености (Бауман)? Да ли је право у служби прогреса и развоја човека и друштва или је постало средство којим се дисциплинују и ућуткују грађани? Ово су основна питања за чијим одговорима трага аутор у овом раду.**

---

* Редовни професор, доктор социолошких наука, profapetar@gmail.com

¹ Рад је резултат истраживања на пројекту III 47023 Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Кључне речи: *Економски неоколонијализам, савремено друштво, демократија, неолиберализам, право.*

Демократија ће платити зато што ће покушати да одговара свима (...)
Лопови и преваранти ће штети важне функције.

А демократија ће им то дати. А када лопови и преваранти коначно демократски преузму власт јер криминалци и злочинци желе моћ настаће гора тиранија него у време било које монархије или олигархије

Сократ
(470 – 399 П.Е.)

1. УВОД

Последње декаде 20. века обележили су различити конструкти којима је термин и појам „крај“ заједнички: „крај идеологије“ (Бел) „крај историје“ (Фукујама), „крај географије“ најавио је Маклуан, а који треба да означи опадајући утицај класа на политику, где левица и десница прихватају класни мир државе благостања. Убеђивали су нас да је оно, што данас постоји као облик друштвене организације и системско решење у развијеним западним земљама, представља последњу степену у досадашњем хиљадама година старом трагању човека за бољим, односно да је систем либералне демократије најбољи могући и неће бити више трагања за новим ни тежњи за променом. Убеђивали нас идеолошки и медијски али је пракса и њих и нас вратила у другачију реалност.

Живимо у свету илузија и прећуткивања. Чини се да имамо слободу, а онда схватимо да постоје теме које не треба дирати, чак ни постављати питања о њима. Наступила је ера „политичке коректности“ и „аутоцензуре“. У лажном сјају које спекталом промофише, традиционалне вредности су урушене, подвргнуте подсмеху и сведене на профит. **Без обзира што се формално позива и куне у демократију, људска права неолиберализам представља категорију која је у потпуности супротна демократији – обрнути тоталитаризам (Ворен) и обесмешљује свако право.** Неолиберализам је систем где је профит изнад човека (Ноам Чомски) и који шири деструкцију „претумбавањем и претумачењем истине“ (Серафим Роуз). Шта се то дешава са демократијом и људским правима у савременом свету? Шта је са правом у систему диогованог хаоса? Које оно служи, новој аристократији „аристократији банкара“ или радничкој класи посебно ако имамо у виду запажање Бурдијеа да се Европа поделила на Европу банкара и Европу радника? Дакле, на основу реалности у којој живимо и сумраку свих вредности, а имајући у виду давно упозорење Сократово,

морамо да се запитамо нису ли ово времена „краја демократије“ и „краја истинског права“ у служби свих грађана?

2. ДЕМОКРАТИЈА ДАНАС – „ТОТАЛИТАРИЗАМ СА ЉУДКИМ ЛИЦЕМ?“

Давно, још пре више од две и по хиљада година, мудри атински филозоф Сократ, схватио је и упозоравао од могућих злоупотреба демократије. Његове речи, које смо навели као мото овог рада, данас су толико актуелне да тешко можемо нешто додати, а да се не сложимо са њим. Такође, један од највећих умова, које је античка Грчка подарила човечанству, Аристотел упозоравао је на могућност злоупотребе демократије. Државна уређења, по њему, могу бити или добра или лоша, а основни критеријум за то је владавина закона и брига за опште добро, тј. општу корист, јер „они облици државног уређења који имају у виду општу корист исправни су и апсолутно су праведни“.² Уколико се изгуби принцип општег добра ради се о лошим уређењима која представљају девијације (тиранија као девијација монархије, олигархија као негирање аристократије и демократија као негирање политеје). Али, Аристотел демократију види као најмање лоше уређење међу овим лошим, јер схвата да нема ни идеално лоших ни идеално добрих, битно је да владају закони, „јер тамо где не владају закони нема државног уређења“.³ Закључак је јасан: изворно схватање демократије, нужно се односило само на истоветне заједнице, колективитете, историје и културе које су недељиве, и демократија се може развијати само на концепту општег добра. Дакле, према изворном схватању демократије, демократија је везана и за једну државу (полис) у којој се демос историјски развијао док са друге стране не може постојати њена универзална теорија са универзалним рецептом. Такође, демократија не може постојати без принципа општег добра.

Италијански мислилац Никола Макијавели је и пре него што је капитализам закорачио на светску сцену промовисао два принципа на којима се овај систем и дан данас заснива а то су: „циљ оправдава средство“ и „када си у лошем друштву не исплати се бити добар“. Данас, када се у име демократије и људских права уништавају и

---

² Аристотел, *Политика*, БИГЗ, Београд, 1960, 83.

³ *Ibid*, 125.

разарају читави народи што најбоље можемо видети на примеру Либије и Србије, јасно се види да у светској политици у којој доминирају интереси крупног капитала, у циљу већег профита, сва средства су дозвољена. Ако сада погледамо принципе либерализма јасно уочавамо да су они дијаметрално супротни изворним принципима демократије. Наиме, најпре, либерализам је доктрина која у потпуности, нихилистички одбацује институције које припадају политичкој и културној историји нације, развијајући друштво где је све роба, при чему истински демос представља сметњу. Историјски гледано, либерали су, током XIX и XX века са другим политичким идеологијама, тиме и са демократијом, без обзира на различитост или потпуну супростављеност према њима, остваривали мешање и, на први поглед, изграђивали демократска друштва у западним земљама. Зашто се то догодило и шта је позадина тог процеса, најбоље ће објаснити Валерштајн. „Либерализам је већ током XIX века, био принуђен да демократским вредностима „ојачава државну структуру“. Зашто? Кључни одговор, лежи у чињеници да је радничку класу, која је била све опаснија, требало интегрисати у друштво кроз давање општег права гласа, али и интеграцијом у јединствен „национални политички процес“ на такав начин да радништво није представљало претњу функционисању светске капиталистичке привреде“.⁴ Међутим, временом се показало да је изградња и националне и социјалне државе, односно прихватање демократских тенденција од стране либерала, била само фаза у развоју либерализма и његовом путу ка глобалном у коме доминирају интереси крупног капитала. **Опет ако се запитамо да ли данас у државним уређењима доминира опште добро и да ли се закони доносе у циљу општег добра или личне користи, лако ћемо доћи до закључка да је лични интерес доминантан.** Савремени капиталистички тоталитаризам „капитализам катастрофе“, „либерални фашизам“ како га назива Џ. Гилдберг у књизи *Либерални фашизам*⁵,

⁴ Валерштајн, И., *После либерализма*, Службени гласник, Београд, 2005, 90.

⁵ Џ. Гилдберг у књизи *Либерални фашизам (Liberal Fascism: The Secret History of the American Left, From Mussolini to the Politics of Meaning)* тврди да је (нео)либерализам једна тоталитарна политичка идеологија која има сва обележја фашизма. Међутим, у односу на претходне облике тоталитаризма (фашизам, нацизам, стаљинизам), неолиберални тоталитаризам има планетарни домет (обухвата целу планету), а његови кључни чиниоци су: неолиберални капитализам, екстремодерне технологије и планетарно насиље, како војно (манумилитаризам – оружане интервенције САД и НАТО широм планете уз злоупотребу институције УН и кршење међународног права) 45 тако и цивилно (манумонетаризам – економско потчињавање од стране крупног капитала и светске олигархије, односно освајање постојећих влада или формирање владе за себе довођењем на власт компрадорске касте – квазиелите).

заснива се на деструктивном нихилизму, и представља само нови вид колонијализма „колонијализам са људским ликом“, како би могли да кажемо у духу Томасове (Томас Сауел) синтагме „тоталитаризам са људским лицем“. Ако је демократија заснована на владавини колективних интереса преко приватних, либерализам је владавина приватног над колективним; ако демократија примарно брине о политичкој сфери и управљању заједницом, онда се либерализам бави обезбеђењем економске слободе појединца; и, коначно, ако демократија облик политичке структуре традиционалног друштва, онда је либерализам доктрина која у потпуности, нихилистички одбацује институције које припадају политичкој и културној историји нације, развијајући друштво где је све роба, при чему истински демос представља сметњу.

Савремени капитализам не представља пре свега економску, већ духовну појаву. Он има све особености религије, разликује се од других традиционалних религија само по томе што је *de facto* постојећа, а није званично призната као таква. Та илегална (или, боље речено, невидљива) религија, по својим основним поставкама, дијаметрално је супротна хришћанству. Хришћански морал је обликовао западну цивилизацију какву данас познајемо. Из хришћанске религије је створен хришћански морал, као скуп норми које примењујемо када морамо да донесемо одлуку о исправности сопствених потеза, у односу на то како ће они утицати на друштво. Из хришћанског морала, настале је хришћанска етика, као наука о моралу, али је слободно можемо звати само етика, јер управо онај морал који је општеприхваћен у западном свету, искључиво хришћански. Међутим, откако је Мартин Лутер, 1517. године закуцао својих 95 теза на врата цркве у Виртембергу у Немачкој, почиње да се формира нова етика, протестантска етика, одвојено од католичке цркве. Неку деценију касније је Жан Калвин за потребе белгијског краља, развио теорију предодређености (предестинације) којом је усавршио протестантску етику и прокламовао да је свако предодређен својим рођењем да буде ту где јесте: дете сељака треба да буде сељак, док дете грађанина треба да буде грађанин, а аристократе су наводно ту од бога и треба да владају вечно. Из такве протестантске етике родиле су се идеје да су слуге рођене да служе, док богати треба да постану што богатији и то је оправдавано предодређеним плановима више силе на небу. Временом су такве заостале идеје, које су служиле да се

контролишу велике народне масе превазиђене, одбачене као ретроградне и протестантска етика се реформисала како би људи напредовали кроз свој рад. Развојем капитализма као друштвеног система, показало се да ће људи бити мотивисанији да допринесу друштву ако могу да виде да њихов рад доноси напредак њима и њиховим породицама, тако и целом друштву. Колективно служењу владару уступа место индивидуалном остварењу.

Владајући вредносни модел у коме доминирају ови принципи обезвређују човека и лишвају га његове људскости. У таквом систему вредности доминатном у капитализму, посебно на западу, човек се не „усавршава“ путем развоја својих специфичних хуманих моћи, што значи као историјско биће, већ путем владајућег модела живљења који га лишва природности и људскости. Неприкосновена владавина ових принципа доводи до тога да се човек излаже најгорем понижавању и да чини најгоре злочине да би стекао новац и друштвену афирмацију. Није више „бекство од слободе“ (Фром), већ је бекство од одговорности за уништавање живота оно што доминира у најразвијенијим капиталистичким друштвима. Либерализам, доктрина која у потпуности нихилистички одбацује институције које припадају политичкој и културној историји нације, развијајући друштво где је све роба, при чему истински демос представља сметњу. Функција неолиберализма је редизајнирање државе, права и других институција како би се заштитило тржиште, а циљ је, према Жаку Аталију, стварање светског друштва које ће бити јединствено и истородно. То ће се остварити помоћу новца као универзалног еквивалента вредности, јер новац омогућава да се све ствари (и нематеријалне) изразе на најрационалнији начин. Односно, циљ је стварање тржишног, масовног друштва глобалних размера у коме је грађанин сведен на апстрактну индивидуу, а народ замењен мноштвом. Тек тада ће историја бити сахрањена а са њом и демократија.

У новом, грађанском друштву, јачају нове друштвене групе који господаре моћима, кроз финансије, медије, војно-безбедоносним организацијама, посебно мултинационалним корпорацијама, и које настоје да те моћи операционализују, утицајем на државу и управљање државом. Главни производ корпоративног либерализма је, тиме, друштво маса као замена за друштво грађана у демосу. Таква „демократија“, изашла испод шињела америчког неолиберализма, своју глобалну имплементацију и присуство обезбеђује политичком, економском и сваком другом врстом доминације. Неолиберализам представља ултра десну идеологију и

стратегију друштвеног развоја. Ова неолиберална утопија како сматра Бурдије, између осталог, тежи „да се отелотвори у својеврсној пакленој машини чија се неминовност намеће и доминантнима...“⁶. Индивидуална егзистенција обојена је неизвесношћу и страхом од незапослености (Бауман), а чиме се дисциплинују и ућуткују грађани. Нестају синдикати, удружења, колективни заштитници интереса, односно, како каже Бурдије, „све колективне структуре способне да буду препрека експанзији тржишта“⁷.

Источноевропски неолиберализам, такође, сноси велику одговорност за кризу демократије сужавањем њеног садржаја (што угрожава њену суштину), а тиме и поверење у њу. Радништво, од носиоца развоја, постало је прекобројна категорија. Главни губитници у транзицији су, поред радника, средњи слојеви, који се раслојавају, растапају и пропадају. На делу су процеси производње масовне незапослености, сиромаштва, социјалне беде. Као последицу ових дубоких промена које се јављају данас у условима тоталне глобализације имамо појаву класне структуре са неколико нивоа, која се протеже преко читаве глобалне економије. На врху је плутократија коју чине најбогатији олигарси, као и друге групе елите. Затим иде такозвани „салариат“ – људи са дугорочним гаранцијама за запосленост, са пензијама, медицинским осигурањем и сл. Испод је стари пролетаријат. Бројност салариата и пролетаријата се стално смањује, али зато брзо расте класа прекариата која је испод њих, и испод које је само класа најсиромашнијих – људи који живе и умиру на улици без икакве повезаности са друштвом.

Термин „прекариат“ који је изведен од речи „*precaire*“ (непоуздан) и „*proletariat*“ се појавио још крајем 70-их година 20. века ради означавања људи са најнижим дохотком који раде непотпун радни дан или сезонски, или у сивом сектору, и чији положај њима не омогућује да обезбеде економску и социјалну независност. Први пут је почео да га користи француски социолог Робер Кастел, затим италијански економиста Алекс Фоти, који је тврдио да прекариат у постиндустријској фирми представља оно, што је у индустријском предузећу био пролетаријат. О прекаријату је посебно писао енглески економиста, професор Лондонског универзитета Ги Стендинг, аутор две књиге: „*Прекариат: нова опасна класа*“ (2011) и „*Повеља прекариата*“ (2014). Срендинг говори о томе да прекариат нема никакву гаранцију за запосленост и радно место, он је, обзиром да је

---

⁶ Бурдије, П., *Сигнална светла – прилози за отпор неолибералној инвазији*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999, 113.

⁷ *Ibid*, 109.

принуђен да стално мења врсту рада, лишен је професионалне одређености. Радећи углавном само по тренутним уговорима, он не може да рачуна на државну помоћ, пензију, годишњи одмор, помоћ у случају незапослености, плаћено време док је болестан и плаћање рачуна за лечење, већ се ослања само на новчану награду за извршени рад. У још лошијој ситуацији су они који раде у сивој економији, односно без уговора о раду, и немају никаквих правних односа са својим послодавцем. То су људи који су потпуно лишени било какве гаранције. **Последица тога је да су сви ти људи подвргнути криминализацији у много већој мери него они који припадају salariату и другим богатијим слојевима. Али прекариат нема не само економска и социјална, већ у многоме ни грађанска, политичка и културна права, које остали становници имају (Четверикова, 2016).**

Дакле, ова нова класа људи, прекариат, која се јавља на глобалном плану, нема не само економска и социјална, већ у многоме ни грађанска, политичка и културна права, које остали становници имају. И у Србији простор радничке класе у великој мери заузима прекаријат, класа очајних. Оних који немају посао или непрекидно живе у неизвесности од продужетка уговора и немогућности ангажовања. Томе посебно доприносе агенције за запошљавање и рад на одређено време. У Србији су се појавиле бројне агенције за запошљавање које ниску цену рада додатно обарају јер изнајмљују раднике, за месечне зараде упола мање од законског минимума. Такође, као последица забране запошљавања али и кршења закона, јер је рад на одређено дозвољен само годину дана, а да на хиљаде људи раде на одређено и по десет година, чак и кад им је држава послодавац. Тај пример један је од илустративнијих који показује како се у Србији на простору радничке класе ствара прекаријат, класа очајних.

Тај страх од губитка посла, егзистенцијална несигурност ствара класу очајних људи који су принуђени да раде готово у ропским условима. Позивајући се на истраживање које је спровела Аустралијска фондација „Ходај слободно” (“Walk Fre” Foundation) а која је објавила резултате **свог** истраживања о броју робова на свету и по којој планети, данас у ропству живи више од 45 милиона људи, **Игор Милановић, анализира стање у Србији и сматра да скоро 0,5 одсто становника је у статусу класичних робова. Критеријуми Фондације за одређивања ропства јесу: принудни рад, трговина људима, дужничко ропство, присилни брак и комерцијално сексуално искоришћавање. По овим критеријумима, у Србији живи 28.700 робова, што чини 0,404 одсто укупног становништва. Захваљујући овом резултату,**

Србија је стављена на 32. место светске листе, од 187 држава. Међутим, будући да критеријуми фондације „Ходај слободно” не обухватају облике покорности у којима нема примене или претње силом, Србија је прошла релативно добро. Да су обухваћени сви они који морају да раде за плату нижу од загарантованог минималца (који ни сам није довољан за живот), као и они које послодавац уопште не плаћа, Србија би се налазила на самом врху ове неславне листе. Дакле, закључује овај аутор, иако је робовласништво је званично укинута, али изгледа да оно упркос томе и даље постоји у нашој држави (Милановић, 2016). Нажалост, морамо да се сложимо са овим аутором, и оно што је посебно поражавајуће јесте то што за разлику од многих других, посебно европских земаља, Србија се уопште не труди да смањи број сопствених грађана који су доспели у модерно ropство. Рад за понижавајуће ниску плату или без икакве плате, као и рад у нехуманим условима, посебно у страним компанијама⁸, морају да се сматрају једним од облика робовласништва, поготово што због високе стопе незапослености радници најчешће немају алтернативу. Да је смисао либералне идеологије данас који домантни модел „развоја“ да не служи сопственом народу, већ да држава буде у служби компанија против народа, може се видети и на примеру Закона о раду који је усвојен у Србији. Тако је у њему Влада Србије прихватила је 80 одсто препорука добијених од Савета страних инвеститора – почев од „веће флексибилности“ у коришћењу уговора на одређено време и прековременог рада, па до „омекшавања“ правила за запослене труднице итд.

Урушавање и деградација демократије обављала се постепено, скоро неприметно, корак по корак. Дошло је време самозваних „господара васељене“, који одређују будућност милијарди људи где за демократију нема места. Јер, како се може говорити о демократији кад шачица људи управља и економски али и политички светом. **Ако је демократија икад и постојала, сада постоји само „одређени церемонијални привид“.** Људи имају привид да гласају, да је њихов глас битан, да нешто одлучује али то најчешће нема никаквог значаја, јер они не знају за кога гласају, а не знају ни ко стоји иза оних којима дају свој глас. Због тога је демократија постала само једна велика обмана. На пример, САД које себе сматрају извором и пореклом демократије су од 243. године постојања око 222. године провеле у ратовима, интервенцијама, геноцидима, узурпацији територија,

---

⁸ Вид. Анђелковић, П., Недељковић, Р., „Радно (не)право у Србији – Од домаћинског ка слугарском народу“, *Национално и међународно право – актуелна питања и теме* (ур. О. Јовић-Прлаиновић), Правни факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2017, 319-334.

ударима у свргавање председника и влада, пружајући потпору најкрвавијим режимима и другим не мање важним радњама. **Дакле, на делу имамо како примећује** Ц. Гилдберг „тоталитаризам са људским ликом“. Наравно, тоталитаризам новог типа је строго либералан, он је у име „демократије“, у име „људских права“ те је стога „хуман“ он је „милосрдни анђеос“.

3. НЕОЛИБЕРАЛИЗАМ КАО НОВИ КОЛОНИЈАЛИЗАМ

Неолиберализам, који такође на сва звона објављује владавину права, афирмацију људских слобода, а који суштински се заснива на принципу обрнутог тоталитаризма, идеологију неолиберализма проглашава за врхунац развоја идеје „напредовања ка слободи“ (Хегелова идеја о историји ка сталном напредовању ка слободи). Стога ће један од идеолога такве идеје, Фукујама, говорити о новој „научној истини“ о „крају историје“. Бежећи од реалности, од сурове истине да је „капитализам катастрофе“ довео ову „јадну планету“ на руб пропасти човек развија, или боље речено, развијају му купохоличарског менталитет и утапају га у капиталистичку мочвару у којој се дави и копрца као у живом благу. **Стварање оваквог поретка у први план ставља питање праведности и правде. Висока неједнакост великим делом одстрањује људе из потпуне партиципације у доступности друштвеним вредностима.** Наиме, на делу су процеси „демократије без народа“ (М. Диверже), где се власт/центри моћи (парламенти, владе, партије) отуђују од изворне народне воље; потискују се институције непосредне/директне партиципативне демократије (радничке контроле и самоуправљања запослених, локалне и регионалне самоуправе). На делу су процеси кварења и „заласка демократије“ (Видојевић, 2010)

Шелдон Волин, је аргументовано показао да демократија све више претвара у обрнути тоталитаризам и та своја запажања преточио у књигу *Демократија укључена: Диригована демократија и спектар обрнутог тоталитаризма*. Дакле, Волин сматра да без обзира колико се свет данас заклања иза људских права и позива на демократију он у ствари функционише по принципу обрнутог тоталитаризма. Аутор, иначе професор политичке филозофије, у својој књизи упозорава да садашњи систем власти у САД има исту аспирацију као и нацизам, а то је тежња ка апсолутној моћи и доминацији. На делу је, сматра Волин, обрнути тоталитаризам, наравно прикривен са другачијим методама које се пре свега огледају у томе да се тоталитаризам не врти око харизматичног вође већ да свој израз налази у анонимности корпоративне државе. Своју тезу да је обрнути тоталитаризам, који данас доминира у САД обрнута форма класичног тоталитаризма Волин заснива на три тезе: У класичном

тоталитаризму држава је управљала економским системом, а у обрнутом тоталитаризму корпорације, које наравно доминирају и у политичком животу путем лобирања управљају државом. Влада фактички има улогу слуге великим корпорацијама и то се приказује као „нормално“, а не корупција. Циљ обрнутог тоталитаризма је да већи део популације буде у стању константне политике незаинтересованости за политичке процесе. То се најбоље види по слабој излазности на изборе јер народ губи поверење у сваку власт. Тоталитарни системи отворено негирају демократију, САД је формално промовише и чак намеће (некад и силом) и другим државама света (Волин, 2008).

Историјским приступом неолиберализму, амерички историчар млађе генерације Квин Слободиан (**Quinn Slobodian**), у књизи *Глобалисти - крај империје и рађање неолиберализма*, уверљиво доказује како неолиберализам и глобализација нису настали спонтано, или на основу непристрасног резонавања, ради се о организованом подухвату одбране класних интереса буржоазије у социјалистичком двадесетом веку. Подршка Пиночеу показала је јасну везу између неолибералног концепта и крвавих диктатура. Функција неолиберализма је редизајнирање државе, права и других институција како би се заштитило тржиште. Не ради се о обнови старе идеје, неолиберали тврде да тржиште не може да функционише без људске интервенције, класична либерална доктрина о држави као ноћном чувару није одговарајућа, минимална држава није пожељан концепт. Право треба да буде гарант приватног власништва и конкуренције. Деколонизација је један од најважнијих узрока појаве неолиберализма, она је отворила опасност од мобилизације глобалног југа на крају империја и запретила да воља већине постане светска сила (**Slobodian, 2018**). **Корене глобализма треба тражити у пропасти великих царстава јер се појавио питање** како решити проблем постимперијалног поретка. Централноевропске земље нису имале велика унутрашња тржишта, проблем је био како утврдити стратегије за балансирање државне моћи и економске међузависности. Слободиан указује како је пропаст империја угрозила интересе капитала у земљама центра па је решење је пронађено у његовој интернационализацији, да се контитуционализује принцип слободног тржишта, како би се онемогућила свака форма контроле капитала националним уставима. Уместо четири Рузвелтове слободе, (од глади и страха и слободе вероисповедања и говора) неолиберали су инсистирали на гаранцијама права власништва и слободном кретању капитала, рада, роба и услуга.

Суштина глобализма огледа се у идеји да се обезбеди потпуна заштита капитала и у том смислу се формирају такве институције као што су Међународни монетарни фонд (ММФ),

Европски суд правде или Светска трговачка организација (СТО) и др. Међународно право и међународне организације треба да онемогући државе да штите своја национална тржишта и економије и обезбеди економски оквир за несметано функционисање капитализма.⁹ У суштини неолиберални нормативни концепт успоставља двојни свет империјума и доминијума који је само нови вид колонијализма. Проглашена је смрт историје (Фукујама) смрт географије (Маклуан), застарелост граница, немогућност аутономне домаће политике... Светска економија је једна и не може се делити, економски национализам је штетан, демократија је проблем. То је за последицу имало све већу концентрацију богатства у приватним рукама, а губитак моћи у општој популацији. У вези са тим, Макс Оте у својој студији *Слом долази*, између осталог, пише: „Никада није живело толико богатих људи на земљи, али никада у исто време није било толико пуких сиромаша без икакве наде или достојанства“.¹⁰ Неолиберална глобализација је сама по себи, највећим делом варка, углавном надимањем масе новца тако да је на делу не стварна него виртуелна економија, од које су профитирали мегакапитал, халапљива финансијска буржоазија и менаџерска хиперкласа (Ж. Атали).

У овом контексту глобализација не значи социјалну хомогенизацију и једнакост шанси свим друштвеним групама, земљама/регионима света, већ представља „продужетак моћи и утицаја малог броја доминантних нација над целином националних берзи“¹¹. Као резултат неолибералне концепције развоја у свету порасле су енормне

---

⁹Неолиберали су изричито били против правила по којима у међународним организацијама једна држава има један глас, залагали су се за људска права капитала. Они се залажу и промовишу за супранационалне организације, а не међународне, попут УН. За разлику од националних парламента, у СТО и ММФ број гласова зависи од учешћа неке земље у светској трговини или оснивачког удела у капиталу чимесе и обезбеђује доминација моћнијих. Међународно право тако постаје систем норми којима треба да буду заштићени инвеститори од агресивног настојања националних држава да доносе мере којима је циљ контрола капитала и редистрибуција. Права инвеститора треба да буду изнад грађанских права, људска права су права бизниса, она треба да обезбеде заштиту власника капитала од демократских захтева и да ограниче суверенитет новонасталих држава.

¹⁰ Оте, М., *Слом долази*, Романов, Бања Лука, 2009, 36.

¹¹Бурдије, П., *Сигнална светла – прилози за отпор неолибералној инвазији*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999, 43.

разлике друштвене неједнакости између друштвених класа и регионалне економске диспропорције у развоју (између Севера и Југа). Истраживачи истичу: да данас 2% најбогатијих људи у свету поседује више од половине светског богатства; да је доходак најбогатије друштвене групе узлетео, док је код других група стагнирао. Тако нпр. просечни доходак менаџера у односу на раднике у америчкој индустрији 1980. године био је 43 пута већи, а данас је 411 пута већи¹². Стога је савремени свет не само неправедан већ и нестабилан са неизвесном будућношћу у погледу одрживог развоја и хумане перспективе човечанства. Као да смо ближи новој апокалипси и Орвелијани неголи хуманистичко-еманципаторској алтернативи. На делу су дезинтегративни процеси, ширење нових подела, покретних берлинских зидова, обнове хладног и врућег рата. Уместо свитања златне зоре човечанства, пред нама је ново помрачење ума. Слути нове порабљавања човека и разарања човечанства. Широм света, а посебно у земљама у развоју и транзицији, под фирмом реформе и модернизације привредног система, деловале су „плаћене економске убице“ (Џ. Перкинс), који су спроводили „доктрину шока“ на курсу реализације пројекта убиственог капитализма катастрофе (Н. Клајн). Као резултанта ове експанзије неолибералне идеологије у свету и спровођења присилне транзиције и модернизације, многе земље и региони уведени су у дужничко ропство.

Један од најутцајнијих, независних светских интелектуалаца данас, Ноам Чомски, у својој последњој књизи „Requiem for the American dream“ / „Реквијем за амерички сан“ износи аргументе и показује срамотну концентрацију богатства и моћи у западним демократијама. Неолиберализам постоји, али само за сиромашне. Слободно тржиште важи само за њих. То је историја капитализма. Велике корпорације започеле су класну борбу, оне су аутентични марксисти, али с обрнутим вредностима. Принципи слободног тржишта одлично се примењују на сиромашне, али врло богати су заштићени. Велике енергетске индустрије примају субвенције од неколико стотина милиона долара, финансијске институције добијају масивну помоћ након што пропадну. Сви они живе на сигурном: они се сматрају превеликима да би могли пасти и морају бити спасени ако имају проблема. На крају, порези служе за субвенционисање тих ентитета и с њима богатих и моћних. Онда се становништву каже да је држава проблем и смањује се њено подручје деловања. И шта се догађа? Простор државе је окупиран приватном моћи, а тиранија великих ентитета расте (Чомски 2017).

---

¹² Klein, N., *Doktrina šoka, Uspon kapitalizma katastrofe*, V.B.Z., Zagreb, 2008, 437.

Тома Пикети у студији „*Капитал у 21. веку*“ илуструје раст економских и социјалних неједнакости у савременом свету. Наиме, он својом анализом показује како су се са преласком на неолибералну стратегију развоја у ери глобалног финансијског капитализма (од 1980. године до данас) енормно појачале класне и регионалне неједнакости у свету. Регионалне диспропорције између развијених и неразвијених земаља после Другог светског рата биле су 1:3, а данас су 1: 240. Данас око 350 милијардера држи скоро 50% светског богатства. **Ако су институције глобалне финансијске моћи – Међународни монетарни фонд, Светска банка - институције неолибералног капитализма, а јесу, онда су ставови њихових представника о помоћи сиромашнима само једна у низу обмана и превара¹³. Када се појавио пре 250 година либерализам је било учење о слободи личности и о одговорности. Од тада је протекло много воде и данас се либерализам тумачи, не према Волтеру, већ према Соросу и Березовском. У најмању руку, према Вашингтонском консензусу који заправо чини сет правила која су разрадили амерички економисти и која треба да важе у неразвијеним земљама, како би владе неразвијених земаља служиле крупним међународним компанијама.**

4. КА ЗАКЉУЧКУ – „НЕМА ГЛОБАЛНОГ МИРА БЕЗ ГЛОБАЛНЕ ПРАВНЕ“

Рајт Милс је сматрао да социологија као наука и позив има хуманистичко-еманципаторску мисију. Као што може рационално да истражи и објасни друштвене проблеме, она може и да излечи људске невоље и друштвене бољке. „Знање за своју сврху и оправдање има објашњење а не манипулацију људима. У томе се огледа племенитост науке о друштву као позиву“¹⁴. Оно што Милс поручује социолозима да имају у виду ако желе да се баве социологијом на прави начин, могли би да поручимо и правницима. И право, као друштвена наука и друштвени позив (не професија) подразумева хуманистичку - еманципаторску мисију и у томе се огледа племенитост правих интелектуалца правника и правног позива.

Бивша председница Бразила Силвија Лула, мудро је схватила и једној мисли изразила основни постулат који краси свет у коме живимо. У

---

¹³ Пикети, Т., *Капитал у 21. Веку*, Академска књига, Нови Сад, 2015, 467.

¹⁴ Милс, Р., *Социолошка имагинација*, Савремена школа, Београд, 1964, 31.

свету у коме доминира принцип „циљ оправдава средство“, у коме је „човек човеку вук“, а не „човек је човеку нада“¹⁵ нема и не може бити правде, стога нема ни мира. Наш народ има изреку „што се грбо роди време не исправи“. Глобализам, који је потекао из западног културног миљеа, и чија је основна намера била и остала поробљавање, експлоатација па и физичко истребљење читавих народа, са својом идеологијом глобализације мењао је своје форме и облике, али циљ му је увек био исти- лично и колективно богаћење на рачун других.

Једна од константи транзиционог процеса, који је као обаавезан образац наметнут посебно земљама бившег социјализма, је презир према раднику умотан у обланде слободног одлучивања, инвестиција, инвеститорске бирократије и људских ресурса. Радник је понуђена илузија да бира, да одлучује, да је заштићен људским правима. А у реалности он је гладан, лоше плаћен и незаштићен, разочаран и конфузан. Радник је жртва замки и илузија. Тако рецимо, радник, а и грађанин уопште воли спорт, и спорт му треба понудити у неиздрживим количинама, како преко екрана тако и у кладионицама где му се ствара илузија да и он учествује у победама и успесима. Тако се и она или он компензују кроз нечије успехе на колективном плану. Важно је да у слободном времену не читају, не информишу се. Лакше ће бити ако постану навијачи. Ако навијају за неког ко је успешан. Гледају ријалити телевизију. Или у таблоидима читају о баналностима свакодневице и испразним животима на естради. Такви, будући да живе у виртуалном свету и туђим животима, они су лак плен манипулације и потпуно су безопасни за елиту која у име њих и за „њихово добро“ одучује и доноси одлуке.

Као што је либерална верзија „краја историје“ била сасвим погрешна претпоставка, тако је данас исто и с идеологијом „људских права“, јер нико више не верује у ову стандардну двоструко лицемерну неоимперијалистичку лаж. Сасвим је видљиво и јасно да када људи нису економски слободни и независни, када су егзистенцијално угрожени, онда су они угрожени и у сваком другом плану посебно у погледу права које имају. Истински слободна нација/држава, грађанско друштво – претпостављају да су народи двоструко слободни: изнутра и споља. Изнутра, од сопствене власти, бирократије и олигархије; а споља – од

---

¹⁵ Вид. Анђелковић, П., „Човек је човеку вук и(или)човек је човеку нада – парадигме западног и православног човека“, *Црквене студије*, 14/2017, 195–208.

супремације/окупације тј. претварања у вазале – од стране других држава. Само у таквим условима могуће је остварити и приближно једнака права за све, а све друго је илузија.

Национални интереси који се актуализују у праведној држави су с намером уграђени и у српску националну химну *Боже правде* и кроз њу широко прихваћени од српске нације. Нација, ако је и секуларна, може да прихвати да се групише чак и око симболичне фигуре „свемоћног“ Бога правде и узме, као крајњу аспирацију, „свемоћ“ заједништва коју таква правда обезбеђује. Зато је суштина српских националних интереса и први основни принцип српског националног програма не само држава права, у смислу поштовања закона, већ нешто изнад тога: праведна држава. То је што чини државу јаком, коју грађани воле и за коју су спремни да се жртвују, чак и ако није најрзвијенија. Опет то је најбоље изражено у народној мудрости која каже: „није човеку криво на мало, него на неправо“.

ЛИТЕРАТУРА

Анђелковић, П., „Човек је човеку вук и(или)човек је човеку нада – парадигме западног и православног човека“, *Црквене студије*, 14/2017, 195–208.

Анђелковић, П., Недељковић, Р., „Радно (не)право у Србији – Од домаћинског ка слугарском народу“, *Национално и међународно право – актуелна питања и теме* (ур. О. Јовић-Прлаиновић), Правни факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2017, 319-334.

Аристотел, *Политика*, БИГЗ, Београд, 1960.

Валерштајн, И., *После либерализма*, Службени гласник, Београд, 2005.

Бурдије, П., *Сигнална светла – прилози за отпор неолибералној инвазији*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999.

Видојевић З., *Залазак демократије*, Албатрос плус, Београд, 2010.

Goldberg, J., *Liberal Fascism: The Secret History of the American Left, From Mussolini to the Politics of Meaning*, 2009.

Милс, Р., *Социолошка имагинација*, Савремена школа, Београд, 1964.

Klein, N., *Doktrina Šoka, Uspon kapitalizma katastrofe*, V.B.Z., Zagreb, 2008.

Оте, М., *Слом долази*, Романов, Бања Лука, 2009.

Пикети, Т., *Капитал у 21. веку*. Академска књига, Нови Сад, 2015.

Slobodian, Q., *Globalists: The End of Empire and the Birth of Neoliberalism*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 2018.

Wolin, S., *Democracu Incorporated Menagel Democracu and the Specter of Inverted Totalitarianism*. Princeton Princeton Univerzitetu Press, 2008.

Чомски, Н., *Реквијум за амерички сан*, Академска књига, Београд, 2017.

Интернет подаци:

Ричард Ф. (2012) <http://www.novossti.com/2012/08/samo-socijalizam-svijet-spasava/>

Милановић, И (2016) <http://www.carsa.rs/uzbuna-u-srbiji-zivi-28-700-robova>

Билдерберг 2016: Свевлашке „елите“ и неправље „плебства“, <https://srbin.info/2016/06/22/bilderberg-2016-svevlasce-elite-i-bespravlje-plebsa/?lang=lat>, 30. децембар 2018.

Petar ANĐELKOVIĆ, Ph.D

Full Professor, Faculty of Philosophy, University of Pristina, temporarily seated in Kosovska Mitrovica, Department of Sociology

ECONOMIC NEOCOLONIALISM AND SHINE AND MISERY OF JUSTICE

Summary

The Italian thinker Nikola Makiavelli, even before capitalism stepped into the world scene, promoted two principles on which this system is still based today: "the goal justifies the means" and "when you are in a bad company it does not pay off being good ". The contemporary capitalist totalitarianism "disaster capitalism," liberal fascism "(J. Gildberg) is based on destructive nihilism, and represents only a new form of colonialism" colonialism with a human figure. " Even thou it is formally swerving in democracy and human rights it represents a category that is completely opposite to democracy - reverse totalitarianism (Voren) and embezzles every right. In the false shine that is promoted in spectacle , traditional values are ruined, subjected to a mockery, and reduced to profit. Neoliberalism-neocolonialism is a system where profit is above human (Noam Chomsky) because it created the conditions for destruction by "pretending and prearranging the truth" (Serafim Rouz). The inviolable rein of these principles leads to man being exposed to the worst humiliation and to commit the worst crimes in order to gain money and social affirmation. It's no longer a "escape from freedom" as claimed by From, but an escape from responsibility for the destruction of life. What happens to the law in the system of organized chaos ? To whom does it serve? To the new "bankers aristocracy" or to a disguised mass whose individual existence is colored by uncertainty and fear of unemployment (Bauman)? Is the law in the service of progress and development of man and society or has it become a means by which people are disciplined and silenced? These are the basic questions for which the author sought in this paper.

Key words: *Economic neocolonialism, modern society, neoliberalism, law, development.*